

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛЬОТНИЙ КОЛЕДЖ**

**Циклова комісія соціально-гуманітарних дисциплін
та фізичної підготовки**

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

навчальної дисципліни «Політологія»
вибіркових компонент
освітньо-професійної програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Технології та технологічне обладнання аеропортів

**за темою 7 - «Світовий політичний процес. Система міжнародних
політичних відносин»**

Харків 2022

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2022 №8

СХВАЛЕНО

Методичною радою
Кременчуцького льотного
коледжу Харківського
національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 22.08.2022 №1

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2022 №8

Розглянуто на засіданні циклової комісії соціально-гуманітарних дисциплін та фізичної підготовки, протокол від 10.08.2022 №1

Розробник: викладач циклової комісії соціально-гуманітарних дисциплін та фізичної підготовки, спеціаліст вищої категорії Кошева Ю.В.

Рецензенти:

1. Викладач Кременчуцького національного університету ім.М.Остроградського, к.пед.наук, доц., доцент кафедри психології, педагогіки та філософії Сошенко С.М.
2. Викладач циклової комісії соціально-гуманітарних дисциплін та фізичної підготовки Кременчуцького льотного коледжу ХНУВС, к.пед.н, викладач вищої категорії Кірюхіна М.В.

План лекції

1. Геополітика як наука.
2. Зовнішня політика держави.

Рекомендована література:

Основна

1. Конституція України. - К. 2011.
2. Погорілий Д.Є. Політологія: кредитно-модульний курс. Навчальний посібник. - К.: Центр учбової літератури. Фірма «Інкос». 2008. - 432 с.
3. Політична система сучасної України. Особливості становлення, тенденції розвитку. - К.,-1998.
4. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В.П. Горбатенко. – 2-е вид. – К.: Генеза, 2004. -736 с.
5. Політологія (за ред. Н.И. Сазонова).-Х., 2001.
6. Політологія /За ред. А.Колодій.- К., 2003.
7. Політологія /За ред. О.В. Бабкіної, В.П. Горбатенка. -К., 2001.
8. Рудич Ф.М.Політологія. Підручник. - Київ.,-2005.
9. Себайн Д., Торсон Т. Історія політичної думки.-К., 1997.
10. Урін О.В. Політологія. Конспекти курсу лекцій з таблицями та схемами (шосте видання). - Кременчук.- 2010, - 323 с.
11. Шляхтун П. П. Політологія - К., 2007.

Додаткова

1. Головатий М. Проблеми і біль становлення української еліти //Нова політика, 1999.- №2.- С.45-50.
2. Кухта Б., Теплоухова Н. Політичні еліти і політичне лідерство.-К.,1997.
3. Куць О. Етнополітичні аспекти розбудови української держави.-Х.,1999.
4. Мала енциклопедія етнодержавознавства.-К.,1996.
5. Нагорна Л.П. Політична культура українського народу. Історична ретроспектива і сучасні реалії. К.,- 1998.
6. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. В 2-х т. – К. 1994.
7. Приходько С.М. Політичні аспекти теорії еліти в українській сучасно-політичній думці ХХ ст. – К., 1999.
8. Гончарова О. С., Матета О. А. Політична еліта України: лекційний курс і практикум: Навчальний посібник. – Харків: Антиква, 2018. – 227 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. <http://http://pidruchniki.ws/politologiya/>
2. <http://www.info-library.com.ua/>

Текст лекції

1. Геополітика як наука.

Геополітика – це політична концепція, яка базується на визнанні визначальної ролі географічних факторів у політиці тієї чи іншої держави (просторове розташування, розмір території, природні ресурси, кількість, густота населення). Виникнення геополітики як науки відноситься до початку XX століття, хоча ідеї про суттєву роль геополітичних факторів в формуванні держави та її політики поділяли ще з античних часів.

Еволюція геополітичних поглядів XX – початку XXI ст.

Геополітичні погляди I половини XX ст.	Геополітика II половини XX – поч. XXI ст.
<p>“Батько” геополітики німець Ф. Ратцель сам термін цей ще не вживав, але в своїй праці “<i>Politische Geographic</i>” ставився до держави як до «живого просторого закоріненого в ґрунті організму». Тому у розвитку великих країн характерна тенденція до географічної експансії (наприклад, він бачив Німеччину великою могутньою світовою державою з розвинутими військово-морськими силами);</p> <p>- наступник Ф. Ратцеля швед Р. Челлен першим запровадив поняття “геополітика”, яку розглядав складовою частиною політології “це наука про державу як про географічний організм, втілений у просторі”;</p> <p>- Німецький геополітик К. Хаусхофер створив свою теорію</p>	<p>Ідеї сучасного атлантизму (які стали підґрунтям НАТО) були розроблені американцями А. Мехеном і Н. Спайкменом. Вони не приділяли уваги географії, зв’язку народу з землею, а розглядали геополітику як найважливіший елемент континентальної міжнародної політики ефективної стратегії. Вводиться поняття „Серединний океан” (Атлантичний), обидва береги якого американський і європейський – є ареалом найбільш розвиненої економічно та технологічно західної цивілізації. За цією теорією, Європа є розумовим додатком США;</p> <p>- англієць Х. Дж. Макіндер відстоював головне завдання західної геополітики: недопущення</p>

на підставі головного закону геополітики – фундаментального дуалізму: телулократії (сухопутної могутності) та таласократії (морської могутності). Так, він обґрунтував створення континентального блоку Берлін-Москва-Токіо , хоча і виявив політичний конформізм, підтримав ось Берлін-Рим-Токіо , вважав доцільним союз Німеччини з США, Англією проти СРСР	стратегічного континентального союзу навколо географічної осі історії (Росії) - П. М. Савицький – 1-й російський автор-геополітик, його доктрина – Росія – не частина Європи чи продовження Азії, а історична реальність – Євразія! Його геополітична доктрина прямо протилежна поглядам „таласократів” – „атлантистів” А. Мехена, Н. Спайкмена, Х. Дж. Макіндера.
---	---

Предметом геополітики як науки сьогодні є модель сучасного світу, яка перебуває в динаміці, дії. Геополітика як складова політології виникла з трьох наукових доктрин

<p><u>Цивілізаційна:</u> М. Данилевський, Шопенгауер, А. Тойнбі: - головні суб'єкти в „театрі історії” є не держави чи окремі нації, а культурно-релігійні спільноти, цивілізації.</p>	<p><u>Військово-стратегічна:</u> К. Клаузевіц, Х.І. Мольтке, А. Мехен: - головне – у протистоянні морської могутності сухопутним державам Євразії</p>	<p><u>Географічного детермінізму:</u> Жан Боден, Фрідріх Ратцель, Рудольф Челлен: характер народів залежить від клімату, місця їх розвитку, географічного простору</p>
---	---	--

Таким чином, **провідним, першим законом геополітики є утвердження фундаментального дуалізму, який виражається в протиставленні „телулократії” й „таласократії”.**

Другий закон геополітики – посилення чинника простору в історії людства. Взірцем геополітичного дуалізму на ідеологічному рівні відповідали дві теоретичні доктрини – ідеології лібералізму (капіталізму) та марксизму (соціалізму). Геополітика має свої **категорії: баланс сил, політичний простір, інтерес держави, нації, механізм реалізації інтересів.**

Хоча СРСР завжди дотримувався євразійського курсу, ніколи не заявляючи про це відкрито, саме поняття геополітика офіційно сприймалось

там негативно аж до 1985 р. Стратегія більшовиків на “світову революцію” провалилась, союз з Німеччиною в 20-30 роках не привів до тривалих наслідків, створення соціалістичного табору після II світової війни закріпило панування СРСР в Східній Європі лише до загального краху тоталітаризму в кінці 80-х. Катастрофою виявилось ігнорування радянським керівництвом попереджень геополітиків про небезпеку проведення “афганської кампанії” і її безперспективність, до речі, і США свого часу “вляпались” в провальну “В’єтнамську війну.”

Переважає більшість сучасних політологів визначають роль географічного чинника в формуванні та проведенні зовнішньої і внутрішньої політики в кінці XX – початку XXI ст. В той же час вони не вважають це вирішальним фактором і зосереджуються на взаємопов’язанні цього чинника з національними інтересами, політичними пріоритетами, рівнем розвитку суспільства, характером державного устрою, рівнем життя населення. Отже **геополітика – наука про великі простори, глобальні політичні, економічні та інші процеси й мистецтво управління ними.**

Таким чином, **геополітика є своєрідним інструментом при аналізі взаємодії держав на міжнародній арені.** Так територіальні розміри такої держави, як Росія, її розташування на всьому Євразійському просторі, природні ресурси, певною мірою, впливають на її зовнішню політику (особливо як правонаступниці СРСР), бо вся пострадянська територія – “зона її життєвих інтересів” як “наддержави”, відповідно, і просторове розташування України дає і їй право на визначення своєї специфічної геополітичної ролі – бути зв’язковим мостом чи “буферною зоною” між країнами Європи та Азії. Міцна, незалежна, демократична, правова, стабільна українська держава поліпшить геополітичну ситуацію в Європі, в світі, але перш за все, сама Україна має робити себе такою. Цьому повинні допомогти і випробувані, ретельно вивчені та підготовлені геополітичні доктрини як основи реальної політики нашої держави.

Отже, геополітика – це наука про великі простори, глобальні політичні, економічні та інші процеси й мистецтво управління ними.

2. Зовнішня політика держави.

Зовнішня політика – це курс держави в міжнародних справах, що забезпечує специфічними засобами і методами захист її суверенітету, незалежності, досягнення життєво важливих національних інтересів та цілей.

Зовнішня політика – складна система відносин між суверенними державами чи визнаними міжнародним співтовариством політичними утвореннями, що мають свої особливі (для держав – національні) інтереси. Кожна держава зобов’язана будувати свою зовнішню політику, виходячи із своїх власних інтересів та інтересів своїх партнерів. Зовнішньополітична мета історично конкретна і змінюється в залежності від економічних, науково-технічних, внутрішньополітичних та ін. факторів. Зовнішня політика будь-якої держави формується на основі багатьох факторів, зумовлених географічним розташуванням, історичними зв’язками і менталітетом нації, її релігійними, моральними, світоглядними особливостями.

Зовнішня політика держави складається: з усвідомленого і наміченого власного курсу, спрямованого на досягнення мети держави (національних інтересів) на міжнародній арені; з об’єктивного „виносу” у зовнішню політику певних внутрішніх процесів і явищ, що розвиваються в державі і суспільстві; з необхідності для держави так або інакше враховувати об’єктивні умови, що існують або здатні виникнути в системі міждержавних відносин; з необхідності впливу на інших суб’єктів міжнародних відносин або, навпаки, реагування на їх дії, оскільки вони прямо чи побічно торкаються інтересів держави.

Виникають закономірні запитання: В чому полягає сутність зовнішньої політики держави? Який характер взаємозв’язку між її зовнішньою і внутрішньою політикою? Для з’ясування суті зовнішньої політики варто врахувати міркування американського політолога Ганса Моргентау: „Суть міжнародної політики ідентична політиці внутрішній. І внутрішня, і зовнішня політика є боротьба за силу, яка модифікується лише різними умовами, що складаються у внутрішній і міжнародній сферах”.

Таким чином, зовнішня і внутрішня політика як дві грані складного, але єдиного процесу об’єктивно існують і, природно, взаємно залежать одна від одної. Сутність і зміст зовнішньої політики змінюються в залежності від внутрішнього становища держави та від міжнародної обстановки. При визначенні стратегічної мети зовнішньої політики можна виділити мету, характерну для більшості держав, особливо підкреслити необхідність забезпечення національної безпеки держави; зростання загальної могутності (потенціалу) держави; підвищення ролі міжнародних позицій і престижу держави.

Реалізація зовнішньої політики здійснюється у різних **формах** в

залежності від конкретних умов і можливостей.

Пасивна – характерна для економічно, політично і військово слабких держав, що виражається в зміні внутрішньої політики держав під впливом міжнародного оточення. Політично це означає відмову від частини суверенітету, перехід на позиції об'єкта зовнішньої політики інших держав.

Агресивна – характеризується формуванням експансіоністської мети, примусом зміни зовнішньої і внутрішньої політики інших держав.

Активна – характеризується активними пошуками рівноваги між зовнішньою і внутрішньою політикою.

Консервативна – характеризується активною, іноді навіть агресивною політикою захисту досягнутого раніше балансу між внутрішньою і зовнішньою політикою.

З особливостями зовнішньої політики як специфічної сфери діяльності держави пов'язані її мета і функції.

Основна мета зовнішньої політики будь-якої держави – це забезпечення її безпеки, суверенності, цілісності та недоторканності, що пов'язано із захистом та охороною прав і інтересів країни, а також її громадян за межами державних кордонів.

Функції зовнішньої політики

Вищезазначена **захисна функція** зовнішньополітичних зусиль держави полягає також у її пристосуванні до системи міжнародних відносин. Реалізація захисної функції спрямована на запобігання загроз для держави, на пошук мирних політичних рішень виникаючих спірних питань і проблем. Ефективна реалізація захисної функції залежить від здатності держави, її спеціальних органів і інститутів виявляти (визначати) потенційні джерела загрози і небезпеки, не допускати небажаного перебігу подій. **Спеціальними інститутами, призначеними для такої мети,** є посольства, консульства, представництва, органи розвідки і контррозвідки. Найважливішим завданням зовнішньої політики є посилення економічного і політичного потенціалу держави. Від зовнішньої політики, становища держави на міжнародній арені залежить і економічний розвиток країни, і її політична стабільність. Зовнішня політика має сприяти ефективному функціонуванню економіки, зростанню добробуту суспільства, а тому її завданням стає забезпечення для держави більш вигідної участі в поділі праці, пошук більш дешевих ресурсів (сировинних і трудових), забезпечення більш вигідних умов збуту продукції, збереження стратегічних ресурсів країни тощо. Зовнішня політика здійснює важливу

економічну функцію, яка спрямована на встановлення стійких економічних, торгових, науково-технічних та інших зв'язків з іншими державами. **Інформаційно-представницька функція** зовнішньої політики знаходить своє вираження в діяльності відповідних органів з метою створення позитивного іміджу держави у світовому співтоваристві. Спеціальні органи інформують свої уряди про наміри інших урядів, забезпечують контакти держави з іншими країнами. Представницька функція реалізується за допомогою впливу на суспільну думку і політичні кола тих чи інших країн, щоб забезпечити сприятливі умови для успішного вирішення зовнішньополітичних завдань. Інформаційно-представницька функція реалізується в межах культурних і наукових обмінів, проведення переговорів, укладання міжнародних договорів. **Регулююча функція зовнішньої політики** спрямована на створення сприятливих зовнішньополітичних умов для діяльності держави, на збереження рівноваги в системі політичних зв'язків.

Засоби зовнішньої політики

З метою реалізації зовнішньої політики держави використовуються наступні види **засобів**: політичні, економічні, військові, інформаційно-пропагандистські.

Політичним засобом насамперед є дипломатія – офіційна діяльність держави в особі спеціальних інститутів та за допомогою спеціальних заходів, прийомів, методів, допустимих з позицій міжнародного права, які мають конституційно-правовий статус. Дипломатія здійснюється у вигляді переговорів, візитів, спеціальних конференцій і нарад, зустрічей, підготовки та укладання двосторонніх і багатосторонніх угод, дипломатичного листування, участі в міжнародних організаціях тощо.

Економічні засоби зовнішньої політики мають на увазі використання економічного потенціалу країни для досягнення зовнішньополітичної мети. Держава, що має сильну економіку, фінансову могутність, займає і відповідне становище на міжнародній арені. Навіть територіально невеликі держави, небагаті матеріальними і людськими ресурсами, можуть відігравати важливу роль на світовій арені, якщо вони спираються на потужну національну економіку, що базується на передових технологіях і яка може бути поширеною за межі власних кордонів. Дієвими економічними засобами є ембарго чи, навпаки, режим найбільшого сприяння в торгівлі, надання інвестицій, кредитів і позичок, іншої економічної допомоги чи відмовлення в її наданні.

Військові засоби зовнішньої політики – військова могутність держави, що ґрунтується на оборонній економіці та інфраструктурі, війсьній організації держави, армії, її чисельності, якості озброєння, моральному стані, наявності військових баз, володінні ядерною зброєю, морально-психологічній готовності населення до виконання військових завдань тощо. Військові засоби можуть використовуватися як засіб прямого, так і непрямого впливу (війни, інтервенції, блокади та ін.).

Інформаційно-пропагандистські засоби – увесь арсенал сучасних засобів масової інформації (ЗМІ), пропаганди й агітації, що використовуються для зміцнення авторитету держави на міжнародній арені, сприяють забезпеченню довіри з боку союзників і можливих партнерів. За допомогою ЗМІ формується в очах світової громадськості позитивний образ держави, почуття симпатії до неї, а в разі потреби – антипатії й осуду стосовно інших держав.

Принципи зовнішньої політики

Реалізація мети зовнішньої політики будь-якої держави заснована на певних принципах. Своє втілення принципи зовнішньої політики дістають у міждержавних угодах. Основним міжнародно-правовим документом сучасності, у якому сформульовані принципи міжнародного права й передбачені заходи їх дотримання, є прийнятий у 1945 р. 50-ма державами світу Статут Організації Об'єднаних Націй. Найважливіші принципи сучасної зовнішньої політики викладені в „Декларації про принципи міжнародного права”. Утвердженню сучасних принципів у практиці міжнародного спілкування сприяли наступні документи Генеральної Асамблеї ООН: „Декларація про надання незалежності колоніальним країнам і народам” (1960 р.), „Декларація про неприпустимість інтервенції і втручання у внутрішні справи держав” (1981 р.) та інші. Важливу роль у розвитку головних принципів, наповненні їх новим змістом відіграв Заключний акт Ради з безпеки й співробітництва в Європі (1975 р.). Конкретизації та визначенню процедур здійснення принципів зовнішньої політики значною мірою сприяють двосторонні угоди держав про співпрацю.

При здійсненні зовнішньої політики держави керуються схваленими світовим співтовариством **принципами**, до яких відносяться: мирне співіснування, суверенність, рівноправність держав, рівноправність народів та їх права на самостійне визначення своєї долі, незастосування сили або загрози силою, непорушність державних кордонів, територіальна

цілісність держав, мирне врегулювання суперечок, невтручання у внутрішні справи держав, сумлінне виконання міжнародних зобов'язань, всезагальна повага прав людини та її основних свобод, пріоритет загальнолюдських цінностей.

Принцип мирного співіснування. Основна ідея принципу полягає в тому, що держави зобов'язані підтримувати мир на земній кулі, виявляти толерантність одна щодо одної, розвивати співробітництво без огляду на належність до різних цивілізацій, політичних, економічних і соціальних систем та на рівень розвитку. Цей принцип проголошує право народів жити у безпечному, справедливому й демократичному світі, створює нормативну модель світового порядку, за якою не повинно бути місця насиллю й гнобленню народів у будь-якій формі.

Принцип незастосування сили або загрози силою у міжнародних відносинах – це загальна вимога, на якій ґрунтується Статут ООН: „Усі члени Організації Об'єднаних Націй утримуються в міжнародних відносинах від загрози силою та її застосування як проти територіальної недоторканності й політичної незалежності будь-якої держави, так і якимось інакше”. Статут ООН визнає правомірність застосування сили лише у двох випадках: для самооборони, якщо стався збройний напад на державу (ст. 51), і за рішенням Ради Безпеки ООН у випадку загрози миру, будь-якого порушення миру та акту агресії (статті 39 і 42). Принцип незастосування сили вимагає від держав утримуватися від силових методів, пропаганди агресії та війни у зовнішній політиці. Агресивну війну оголошено міжнародним злочином, що тягне міжнародно-правову відповідальність держав і міжнародну кримінальну відповідальність осіб.

Принцип суверенної рівності держав. Соціальною аксіомою є те, що домовитись можуть тільки рівні. Коли ж у взаємовідносинах і позиціях сторін немає рівності, то вони ґрунтуються не на угодах, а на відвертому або прихованому підпорядкуванні. Декларація про принципи міжнародного права проголошує, що всі держави є рівноправними членами міжнародного співтовариства незалежно від відмінностей економічного, соціального, політичного чи іншого характеру, що для всіх країн існує однаковий обов'язок виконувати повністю і сумлінно їх міжнародні зобов'язання й жити в мирі з іншими державами; що всі країни рівноправно зацікавлені у розв'язанні загальнолюдських проблем, створенні всеохоплюючої системи міжнародної безпеки, колективної відповідальності держав перед людством.

Принцип непорушності державних кордонів полягає у міжнародно-

правовому визнанні існуючих кордонів, у відмові від будь-яких зазіхань на них. Цей принцип є підставою для заперечення територіальної експансії у будь-якій формі. Принцип територіальної цілісності виключає насильне загарбання або зміну приналежності іноземних територій, а також забороняє протиправне використання іноземних територій або завдання їм шкоди.

Принцип невтручання у внутрішні справи. Статут ООН накладає на всі держави зобов'язання не втручатися безпосередньо чи опосередковано з будь-яких причин у справи, що належать до внутрішньої компетенції іншої країни.

Принцип поважання прав людини та її свобод як один з основних принципів зовнішньої політики будь-якої держави. Цей принцип має загальне міжнародно-правове зобов'язання для всіх держав незалежно від їх політичних, економічних, соціальних систем та рівня розвитку поважати й дотримуватись прав людини та свобод усіх індивідів незалежно від раси, статі, мови, релігії тощо.

Принцип взаємного інтересу. Принцип балансу сил і формула розвитку держав шляхом обмеження інтересів інших країн і народів у сучасному світі втрачають сенс. На зміну концепції балансу сил іде концепція балансу інтересів у зовнішній політиці держав.

Принцип пріоритету загальнолюдських цінностей над вузько націоналістичними любої держави.

Принцип відповідності нормам міжнародного права.

В Конституції України визначаються наступні задачі зовнішньої політики держави (ст. 18):

- ❖ забезпечення національних інтересів держави;
- ❖ захист прав і інтересів громадян України за кордоном;
- ❖ створення необхідних умов для соціально-економічного розвитку держави.

Сучасні держави, виходячи з того, яку вони проводять зовнішню політику, можна віднести до таких груп:

- ❖ **Держави з нейтральним курсом зовнішньої політики:** не є членами воєнно-політичних союзів і на своїй території не мають воєнних баз інших держав (Швеція, Швейцарія, Фінляндія).
- ❖ **Держави, які входять в систему воєнно-політичних союзів,** або пов'язані воєнно-політичними погодженнями між собою (держави НАТО).

❖ **Держави, зовнішня політика яких в значній мірі зорієнтована на відношення у середині певного регіону (більшість держав Африки).**

❖ **Держави, зовнішня політика яких знаходиться в стадії розвитку (держави із СРСР).**

❖ **Держави, які мають територіальні претензії до інших держав (Японія, Ізраїль, Китай).**

❖ **Група держав, у зовнішній політиці яких проглядається релігійний фактор (Палестина, Афганістан, Іран, Ірак).**

Основні тенденції у сучасній зовнішній політиці держав

Перша: оздоровлення міжнародної обстановки і посилення можливостей усунення великомасштабної війни.

Фактори, які характеризують цю тенденцію:

❖ Усвідомлення політичними керівниками світових держав, перш за все ядерних, безперспективності війни між ними.

❖ Зниження рівня озброєнь і збройних сил великих держав, зміцнення між ними довіри.

❖ Становлення нової системи міжнародних відносин (під егідою ООН).

Друга: збереження небезпеки виникнення воєнних конфліктів локального масштабу, використання воєнної сили для вирішення суперечних проблем.

Основні фактори цієї тенденції:

❖ Прихильність США політиці гегемонізму і диктату, розширення зон впливу США, ставка на силу у вирішенні кризових явищ.

❖ Виникнення у Європі та Центральній Азії нових держав, переділ сфер впливу.

❖ Наявність економічних криз у нових державах.

❖ Стимулювання протиріч націоналістичними і іншими шляхами для досягнення своїх політичних цілей.

❖ Зріст нетрадиційних видів небезпеки: економічна, соціальна, кримінальна, міжнародний тероризм.

Висновок: Під впливом соціальних зрушень нових економічних, політичних, наукових, технічних, екологічних та інших факторів наприкінці ХХ століття змінилися умови подальшого розвитку людства. Значно зросли багатоманітність світового співтовариства й гострота суперечностей, що існують на міжнародній арені, зросли взаємозалежність і взаємопов'язаність

держав і народів. Закономірності становлення цілісного світу не тільки наполегливо вимагають досягнення балансу інтересів різних держав, планування та реалізації ними неконфронтаційного зовнішньополітичного курсу, але й вимагають узгодженості політичної волі народів і урядів усіх країн як необхідної умови збереження миру, прогресу цивілізації.